

Pesti könyvtár

... Országok rongyal Könyvtár a neved.

De hát hol a könyv, mely célhoz vezet?

Hol a nagyobb rész boldogság? Ment-e a világ a könyvek által elébb?

(Vörösmarty Mihály)

Külön világ a könyvtárak világa. Pesten és szerte mindenütt. A kor divatos eszméit csak a kapuig védik az előjogok s ha egyszer papíros életre kelve bevonulnak polcra, önértékükre csökkennék, vagy emelkednek, külső védelem helyett önvédelemre szorulnak s meg kell birkóznok a legnagyobb hatalommal: az igazság, az emberség, a szellem próbáival. Az emberi szenvedélyek dühe, a modern propaganda fülsikító túlzása, a sajtó-reklám fellengős széptevése kívülrekedt s a korábban — néha századokkal korábban — érkezett társai között alétlan s megfélemlítve hever az új jövevény. Itt könyv könyvvel áll szemben, az eszmék, a gondolatok levetik nyugtalanító álarukat és halottféhéren lesik az ujjakat, melyek kiemelik őket sötét és dohos kriptáikból. Mint Maeterlinck halottai, a könyvek is csak akkor élnek, ha emlékeznek rájuk, ha be-

szélnék róluk, ha szétlárják lapjait s mohón, szomjasan isszák betűiket. Halált és feltámadást ígér minden könyv számára a könyvtár s a művön keresztül az író felé sújt a pártatlan félet ostora. Ám itt a halál is csalóka s a feltámadást is a szeszély fonala rángatja. Néha századokig nyugszik egy könyv, lapjaira beette magát az elmúlás s mikor az időtlen vénségtől már elfonnyadt s a betűkből is kihunyt a festék élető ereje, váratlanul nyílik a sírbolt ajtaja, s im. út a feltámadás órája... Időtlenül és diadalmasan áll a könyvtár, mindig a kor felett, gyakran a korral szemben, de sohase hültenül, sohase árufoan önmagához. Holt anyag, élettelen matéria, de mégis magába rejti az emberi élet örök esélyeit: a Jó és a Rossz párharcát. Új Ádámként minden látogatója előtt ott vetül a kérdés: melyiket választod? Mit szakítasz le? És a döntés! Az egyik Hégel-ért nyúl, a másik Pascal-t emeli le, Spenglernek is akad olvasója, Huizingá-nak is, van, aki Táncsics Mihályt hívja meg, a szomszédja Kuthy Lajosért lelkesedik, de hívőre lel Bromfield is s még a derék Cronin sem szomorodik hiába. *Pesti könyvtár, 1942 tavaszán...*

A nyitás...

Kilenc óra múlt néhány perccel, a folyosó köpadlóján koppan a könyvtár törzslátogatóinak cipő-sarka. Még egy lépcső is fel kell menni, aztán egy újabb hosszú folyosó ásitózik előttük, de már itt húzogatók a kesztyűt, külső zsebközből a belső kabátzsebbe rakják a papírt, mert egyetlen pillanatot sem akarnak elveszteni s azért két percért is kár lenne, amit a ruhatár előtt halmijaikat keresgélve töltenének el. Arcukon valami kellemes nyugtalanság, a friss izgalmak öröme, úgy ugrálnak kettesével a lépcsőn, mintha titkos sugallat szólítaná őket s érzékelik, hogy ma végre megtalálják azt az üzenetet, melyért élni érdemes. A ruhatár előtt kisebb tolongás, öt-hat ember várakozik. Az öreg ruhatáros, fekete klokt köpenyében javában serénykedik s tíz fillér ellenében osztogatja a napijegyeket. „Hova tesszik, kérem?” kérdi stereotip udvariassággal azoktól is, kik négy éven át egyformán idejárnak. Senkit sem ismer, rövidlátó, vagy az arcsmórája hibás, mindennap úgy néz látogatóira, mintha most látná őket először s nem mozdul, míg ki nem adják a jelszót: „Az olvasóba.” Most a derék ember a napijegy felső végére ráírja a helyszámot, ha borralvót kap, udvariasan megköszöni s már a következő látogató felé fordul. Arcmemóriája nincs, de azért egy jól bevált mértéket csak felállított. Ha észreveszi, hogy valaki a könyvtár tisztviselőit tegezi, nyomban „doktor úr”-nak szólítja s egy napig mereven ragaszkodik a címzéshez, ha viszont a könyvtárigazgató tegeződik előtte egy látogatóval, azt haladéktalanul felruhazza a „méltóságos úr” címmel. A szabályokat néha már előlegezeten is alkalmazza s ha valakinek szerencséje van, „doktori cím”-hez jut a puszta tény által, hogy megkérdézi: X. vagy Y. könyvtári tisztviselő bejött-e már a hivatalába? „Még nem jött be, doktor úr kérem” — hangzik az ügybuzgó válasz, mert a tapasztalt öreg úgy véli, hogy aki érdeklődik, az vagy barát, vagy ismerős — tehát doktor úr.

A kék napijegyet az olvasóteremben székelő ügyeletes tisztviselő veszi át s becsereéli egy kopott, papendekliből készült helyjegyre. Ugyanakkor fehér kikérőlapot is ad, melyet kitöltés után az asztalán felállított kis ládikába kell bedobni. Onnan szedik ki az altisztek s hozzák a belső könyvtártermekből a kért műveket. Aki előző nap félretette olvasmányát, az pillanatok alatt megkapja, a kevésbé szerencsés halandó, aki új műveket kért ki, türelmesen dobolhat az asztalon. Hosszú, masszív asztalok ezek, régi konviktusokban használhattak ilyesmit s tán Nyilas Misi evett az egyikben paszulyfőzeléket. Körülbelül méternyi hely jut mindenkinek s ha ez nem is kényelmes, de elegendő. Feltéve persze, ha az embert sújtja túlságosan a balszerencse s jobb-, vagy baloldali szomszédjával nem jut valami dühödő napilap-ol-

vasó, aki az *Egyetértés* vagy *Hon* dohos kötetét kis faállványra rakva, akkorákat lapoz, hogy még az ötödik szomszéd jegyzetei is táncra perdüljenek. A könyvolvasók és napilap-olvasók között titkos, de szüntelen harc dúl és egyszer majd ők is leszámolnak egymással...

Közben az altisztek egymásután hozzák a kívánt könyveket. Percenként nyílik a belső termék ajtaja, rakományát feje felett tartva megjelenik egy-egy altiszt s mint pincér az ételhordó tállal, körülöleg a termen. Mozdulatait áhíthatos és sóvár pillantások követik, „hátha az én könyveimet hozta”, de az altiszt rendszerint máshol torpan meg s az ajkáról csaldódtó sóhajok roppannak a plafon felé. A legtöbb altiszt tekintélyes, könyvhordásban megöregedett férfiú. Húsz-huszonöt évi szolgálat áll a hátuk mögött s ha egyhalomba raknák a negyedszázad alatt kihordott könyveket, nagyobb épületet emelnének, mint a

Az olvasók

A bejáráttal szemben elhelyezett óra mutatója már féltíz felé jár, a törzslátogatók közül mindenki itt van. Néhányan még idegesen fészkelődnek, valami rejtélyes módszer szerint maguk elé rakják jegyzeteiket s aztán a való világ számára „megszűnnek” s elmerülnek az írás, a képzelet, a múlt s az öntudatlanság csodálatos világába. Komoly kutató munka is folyik itt, fiatal doktorjelöltek dolgozzák ki téziséket s fitosorrú diáklányok hajolnak szorgalmasan jegyzetfüzetekre, de a könyvtár jellegét mégsem ők adják meg. Az élet csödbesütöttjai, a kónok, de nem közveszélyes mániák megszállottjai, a polgári élet hajótöröttjei kótnak itt ki gyakran s ők népesítik be az élet színeivel a komor és tiszteletteljes termeket. Végtelen az emberi élet nyomorúsága s végtelen az út, mely csalóka szabaddalással int. A könyv, még a mai elüzletiesedett világban is mágikus erőt sugároz s a könyvtár valamiképp mégis méhében rejtegeti a „könyvet, mely célhoz vezet”. Rigolyás, furcsa vénkisasszonyok, ingerlékeny és mogorva öregemberek bukkannak fel időnként s heteken, hónapokon át „kutatnak”. Minden alkalommal nyolc-tíz könyvet kérnek ki, idegesen lapoznak, néha csillogó szemmel feljegyeznek valamit s féltékenyen ügyelnek rá, hogy szomszédjuk ki ne lesse titkukat. Mit lehet tudni, az emberek olyan rosszszak... Az egyik ablakmélyedésben satekintetű, szeszélyes nagyúrissággal öltözött öregúr trónol. Arisztokráciánk egyik legismertebb családjának sarja. Régidivatú, kihajtott gallért visel, szürke kabátjához fűzőld nadrágot s ujjain csillogó ötvözetű pecsétgyűrűket. Komoran és gögösen lapoz könyveit között, időnként kibámul a park fáira s aztán ismét homlokát ráncolva könyveit tér. Évek óta jár ide, tekintélye csorbítatlan s amire külön büszke

Bazilika. De meg is látszik rajtuk ez a nemes szolgálat. Bőlesek, hallgatagok, szinte fennkölték, tudják, hogy mivel tartoznak a könyv szellemének s érzik, hogy viselkedésük alátámasztja rangjukat. Kisujjukban van minden könyvcím, jobbar ismerik a „tudományzakokat” mint maguk a könyvtári tisztviselők s ha hozzájuk fordulnak, valamilyen elkallódott könyvért, hallos biztonsággal mondják: „Ott tessék keresni a hungarológiában, a 2770 körül”. A látogatókkal udvariasan, de azért leereszkedően bán-

nak. „Ez itt nem jó kérem — hozza vissza a kikérőlapot gögös arccal — tessék beírni a sorozatszámot is.” „Így én nem tudom megtalálni — állnak elő mások — a Hung. h. jelzést miért tetszett kihagyni?” Kedvenceik is akadnak, azokat kiszolgálják gyorsan, pontosan. Néhány öregúrral, „a könyvtár barátjaival” szorosabb kapcsolatba is léptek, megállnak az asztaluk előtt (ezek az öregurak mind az ablakmélyedésekben elhelyezett külön asztaloknál ülnek) s hosszasan, néha tíz percig is tanácskoznak velük, mintha azt döntenék el, hogy mit kell rendelni. Bizalmasan közhelajolnak vendégük füléhez, sutogva közlik a ritka, ingyenek való falat címét s aztán a rendeléssel sietve és buzgón elrohannak. Az öregurak meg felteszik a csipetjüket, megnyalják a szájuk szélét... Hiába, bizonyos kor után változik az ízlés... Aki nagyon sok könyvet kér s méghozzá egyszerre, azt az altisztek nem szeretik. „Könnyű kiírni azt a sok könyvet — gondolhatják megvetően —, de amíg az ember lecipeli az emeletről...” Epp, hogy le nem intik az ilyen követelőző s telhetetlen látogatót; bezzeg, ha itt lenne Imre bácsi, aki még tavaly velük együtt döntött élet-halál felett. Negyven évig rőtta a lépcsőket ez a híres öreg s olyan tekintélye volt, hogy még az igazgató is előre köszönt neki. Nyugdíjaztatása után

egy héttel megütötte a guta, mert nem tudott könyvek nélkül élni, de akkor derült ki róla az is, hogy időnként fontosságát és nélkülözhetetenségét bizonyítandó, eldugott egy-egy könyvet s csak akkor „találta meg” diadalmas arccal, amikor a keresésben már mindenkinek lógott a nyelve...

lehetne: a ruhatárosok legderekabika névről ismeri s boldogan kiáltja feléje: „Jó reggelt, méltóságos úr”. A középső asztal legszélén szomorú kis emberke hajol rövidlátóan egy vastkos könyv fölé. Fiatalember lehet, talán csak harminc éves, de valami rút, könyörtelen bőrbaj lekopaszította s olyan szörten, mint egy forrázott csirke. Fejébűjén az erek is látszanak s nem is felhám védi, csak valami hártya. Olyan közel nyomja arcát a könyv lapjaihoz, hogy orra valójában sürolja a betűket s azt lehet hinni, hogy fel akarja szántani a kötetet s az orrát ekének szánta. Elmenet óvatosan könyvébe pillantok, orvosi szakmunka, az éppen felütött fejezet címe: „A kopaszodás organikus okai”. A szomorú ifjú mellett pirospozsgás arcú kispap ül s túlvilági mosollyal olvas valami latin szakmunkát. Nem lát, nem hall, csak akkor rezzen fel, amikor lapozni kell. Szemlátomást zavarja ez a művelet s mindig böszszűs arccal emeli fel balkezét. Jobboldali szomszédja puffadt arcú férfi. Fény és zsírosság úszik szemgödre alatt s az orrán finom veríték. Termétét nem látni, de tömzsi lehet, kerekhasú s félig kigombolt mellényén nagy zsírfolt éktelenkedik. Húsos ajka félig nyitva s úgy ül, mintha márványba öntötték volna. Mereven, mozdulatlanul, szinte szuggesztio alatt bámul egy bibliaalakú kis könyvbe s még a szempillája sem rezdül. Percek telnek el, már egy negyed órája nézem, nem lapoz semmi pénzért. Csak szuszog, tárog, mint egy hal s bámul megkövülten.

Az asztal szélén cingár, madárfejű férfi, a könyvtár zsarnoka. Bársonymellényt visel, mindig ugyanazt a kék babosnyakkendőt s van vagy négy szemüvege. Minden könyvhöz más-más okulárét „használ”, néha nyugtalanul végigpróbálja valamennyit s végül kiköti a legelső mellett. Tömör halomban

sorakoznak előtte a könyvek, lexikonok, lapkötegek s ő még mindig írja a kérőcédulákat s ugráltatja az altiszteket. Nagyon ügyesen, mérnöki pontossággal megépített kiserődben ül, előlről minden támadás reménytelen lenne, esetleg valami oldalról jövő bekerítő mozdulattal lehetne megostromolni. De ez sem biztos...

Fekete szemüveges, pattanásos arcú férfi buzgólkodik vele szemben. Három gondosan megvonalozott miniszterpapírt terített maga elé s — rengeteg iskolai bizonyítványt. Hónapok óta böngészi a legkülönbö-

zőbb korosztályok legkülönbözőbb iskoláinak értesítőit s papírjain rejtélyes számításokat végez. Bonyolult rendszerű statisztikai kimutatást készített, beírja a „jeleseket”, a „jókat”, de szemelláthatóan az „elégtelen” jegyeknek örül a legjobban. Statisztikusnak készül vagy csak jámbor hajótörött, aki híres, befutott emberek rossz bizonyítványával akarja igazolni elkeseredett tételét, hogy nem mindig azok érvényesülnek, akik arra hivatottak? Vajjon önálló nyolckötetes munkában tárja fel nagy felfedezését vagy csak es-ténként a feleségét gyöttri vele?

A zárás

Délidő elmúlt, lassan telnek az órák. Az ügyeletes tisztviselőt felváltották, a sasorrú arisztokrata átadta a helyét egy zöldinges, jelvényekkel bőségesen felszerelt férfiúnak s néhány fiatalember kisurrant uszonnázni. Az öregek még bírják a tempót, a kispap is lankadatlan szorgalommal fúrja át magát a nehéz latin szövegen, de a fiatal diáklányok vágyódva néznek a napfényes park fáira s időnként elnyomnak egy-egy ásitást. Egy szőke, erősen püderezett leány szemezni kezd egy fiúval, akinek haja a szemébe hull; percekig bámulnak egymásra. Aztán eszükbe jut, hogy hol vannak s gyorsan lesütik tekintetüket. Többet nem néznek egymásra, de azért lehet, hogy a távozásnál véletlenül találkoznak...

Az altisztek kihordták az utolsó könyvet is s most már ellenségesen néznek minden jövevényre. Nemskára itt a zárás, új könyvet kérti illetlenség. Végeredményben az altiszt is ember. Csend van, sokatmondó, nyugtató csend. Az idegek pihennek, az arcokon téveteget, bágyadt mosolyok futkároznak. Töprengő, ráncbafutó homlok: filozófiai munkát olvas; szomorúság, fájdalom sóhaj: Vajda János verses-regénye ringatja; józú, gyermekes mosoly: a *Borsszem Jankó* sárguló lapjain tétovázik a kéz. A modern pszichológusok becsúgya, hogy az aye munkáját, mint a rádió hullámrezgéseit, felfogják, talán sohasem való-

sul meg... pedig a könyvtárteremben, ahol a szellemi intenzitás legmagasabb fokán olvas mindenki, szinte nyomasztóan hat valami kifejezhetetlen feszültség. Vajjon, ha ez a negyven ember aludna, ha agyvelejt kikapcsolná, mint egy motort, akkor is itt foszforeszkálna, susterregne a levegőben ez a megfoghatatlan áradás? Ki ad e kérdésre feleletet?

Az egyik altiszt hangosan, figyelmeztetően köhög s utána sokatmondóan a falórára néz. Öt perc múlva zárás! A szőke leány meggondolja magát és lopva mégis a fekete fiúra pillant, a kopasz fiatalember möhön falja a betűket, a puffadt arcú elsdárfejű óvatosan az erőd telejére helyezi a Pallas-lexikon kilencszáz-kettes évfolyamát s az iskolai értesítő buzgó kutatójának keze alatt hull az elégtelen, mint a záporosó... Most tört ki a buzgóság mindenkin, vadul lapoznak, jegyeznek és cikáznak a könyvek fölött, de az altiszt „arca egyre kárörvendőbb, mint hóhérok a kivégzés előtt, már gyűrűkőznek is, hajtogatják a kabátjuk ujját, szemmértéket vesznek, türelmetlenül topognak s mikor az óramutató a tizesre fut, egyszerre hárman kiáltják diadalmasan és vésztjölő komorsággal:

— Zárás! Tessék beadni a könyveket...!

Arató András.